

הוראה בצמד

נייר עמדה מסכם של צוות החשיבה

אדר תשע"ז, מרץ 2017

חברי צוות החשיבה

נציגות הפיתוח המקצועי

ברנית גולן-יוסובש, מפקחת על הפיתוח המקצועי במחוזות ירושלים ומנח"י
ד"ר אסתי דורון, מדריכה מחוזית ביחידת ההערכה והפיתוח המקצועי במחוז תל-אביב
חיה אבני, מנהלת מרכז פסג"ה ניסויי באר שבע
מייסון ריא, מנהלת מרכז פסג"ה מג'ד אלכרום

נציגת לשכת מנכ"לית משרד החינוך

זהבה שמש, מנהלת אגף יזום ופיתוח ויועצת פדגוגית

נציגת האוניברסיטאות

חגית קופרשטיין, מתאמת אוניברסיטת בן גוריון בנגב

נציגת המכללות

ד"ר כוכי פרג'ון, מתאמת מכללת חמדת הדרום
ד"ר זהר סנפיר, מדריכה פדגוגית מכללת לוינסקי לחינוך

נציגת בתי הספר

דנה אלון, מנהלת תיכון טומשין בחולון

ייעוץ אקדמי

פרופ' אדם לפסטיין, ראש המעבדה לפדגוגיה, המחלקה לחינוך, אוניברסיטת בן גוריון בנגב
ד"ר צפריר גולדברג, החוג ללמידה, הוראה והדרכה, הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה
טל קמיל, אינפוגרפיקה לנייר העמדה
רחל הר ציון, מנחה פדגוגית בבתי הספר הדו-לשוניים
יולי לנקרי, מדריכה מחוזית בנושא למידה משמעותית במחוז מרכז

נציג מכון מופ"ת

גיל חדש, ראש תכנית "אקדמיה-כיתה", מכון מופ"ת

ראש הצוות

ליאת אוליאל, חברת מטה בתכנית "אקדמיה-כיתה", מכון מופ"ת

תוכן עניינים

עמ'	
4	א. פתח דבר
5	ב. רקע
9	ג. מודל הוראה בצמד לתכנית "אקדמיה-כיתה"
18	ד. המלצות צוות החשיבה
19	ה. תודות
20	ו. מקורות
21	ז. נספח

א. פתח דבר

איכות ההוראה משפיעה על התפתחותם הקוגניטיבית והרגשית של הלומדים במערכת החינוך. מכאן שהכשרתם של עובדי ההוראה חייבת להיות איכותית, רלוונטית ומשמעותית. ההתנסות המעשית של המתכשר להוראה צריכה להתקיים בתנאי אמת, בגני הילדים ובבתי הספר, בליווי המוסדות האקדמיים המכשירים, כך שהמורה החדש יוכל להשתלב בצורה מיטבית במערכת החינוך.

תכנית "אקדמיה-כיתה" מעמיקה את הקשר שבין האקדמיה לשדה, כחלק מהתכנית הלאומית לקידום הכשרה והוראה משמעותית בכל רמות החינוך.

נייר עמדה זה עלה כצורך מהשטח. בבתי הספר שבהם מתנסים סטודנטים במסגרת תכנית "אקדמיה-כיתה" קיים פוטנציאל להוראה בצמד של מורה מכשיר וסטודנט מתכשר להוראה. במסגרת התכנית עולים קולות רבים הטוענים כי חסר ידע תאורטי ויישומי בנושא הוראה בצמד. המודלים המתוארים כיום בספרות המקצועית נתפסים כחסרים, ואינם דנים בכל הוריאציות האפשריות המתקיימות בשיעור משותף.

העבודה על נייר העמדה היא תולדה של צוות מגוון של אנשי שדה, מחוז ומטה במשרד החינוך ואנשי אקדמיה מהמוסדות המכשירים. הגיוון של אנשי אקדמיה ואנשי משרד החינוך אינו רק אמצעי אלא גם מטרה, משום שמדובר בתכנית שמבוססת על שותפות רחבה בין האקדמיה למשרד החינוך. המטרה היא להציב דיגום (מודלינג) של עבודה משותפת בין שני הארגונים, בבחינת "נאה דורש נאה מקיים". שותפות זו מסייעת להמשגת הנושא, ליצירת שפה משותפת ולמתן מענה מדויק יותר לצרכים העולים.

ב. רקע

מטרתו של נייר העמדה בנושא הוראה בצמד היא לאפיין את הפדגוגיה והפרקטיקה של הוראה בצמד בתוך הקשר רחב יותר של עבודה בצמד וחינוך בצמד, מתוך רצון לסייע למורים המכשירים ולסטודנטים ביישום ההוראה המשותפת בכיתה, וכמובן בהתייחס לתלמידים בכיתה.

מהי הוראה בצמד?

מערך ארגוני והוראתי שבו שני מורים עובדים בשיתוף פעולה בכיתה רגילה, למען כמה מטרות, ובהן: לספק הזדמנויות למידה לקבוצות של תלמידים (הטרוגניות ואחרות), לייצר הזדמנויות לביטוי אישי בהוראה, ולייצר מצב של ריבוי נקודות מבט (Bauwens, Hourcade & Friend, 1989; Cook & Friend, 1995).

יתרונות ואתגרים בהוראה בצמד¹

להלן יתרונות ההוראה בצמד כפי שעולים מהספרות המקצועית ומחשיבה משותפת של צוות החשיבה בנושא זה. נקודת המוצא של המסמך היא הוראה משותפת של מורה וסטודנט המלמדים יחד (ולא שני מורים, אף שרבים מן היתרונות מתקיימים גם במצב זה).

ברמת השותפות

- שותפות בין המורה והסטודנט בהוראה בכיתה על שלביה השונים - תכנון, ביצוע ורפלקציה - מזמנת אפשרות לניתוח שיקולי הדעת שבבסיס התכנון והביצוע, ותובנות להמשך. השותפות מתייחסת לכלל תפקידי המורה בהוראה, כולל ניווט הכיתה, תהליכי הערכה, הפקת חומרי למידה, פיתוח סביבות למידה, מתן מענה פרטני וקבוצתי לצורכי התלמידים ועוד. כאשר השותפות נכונה היא מסייעת בהשגת מטרות ההוראה.
- פיתוח תרבות של שיתוף בשיקולי דעת פדגוגיים בין עמיתים להוראה.
- מאפשרת הוראה בקבוצות הטרוגניות או אחרות.
- מאפשרת חלוקה במטלות בין עמיתים, מתן גיבוי ואוזן קשבת זה לזה.
- מזמנת הבעת עמדות שונות בקשרים בין בני אדם, וכרכיב חיוני בתהליך החינוך.

¹ רבים מן היתרונות והאתגרים רלוונטיים, כמובן, גם למודלים המסורתיים של הכשרת מורים.

ברמת המורה

- המורה עשוי ללמוד שיטות הוראה חדשניות מהמדריך הפדגוגי ומהסטודנט.
- המורה מחויב יותר להוראה בהיותו מודל עבור הסטודנט.
- מזמנת למורה אפשרות "לחשוב מחדש" על ההוראה שלו, בדגש על חשיפת שיקולי הדעת שבבסיס החלטותיו השונות וחשיבה מחודשת עליהן.
- נותנת למורה הזדמנות לשכלל את מיומנויות ההנחיה שלו ואת היכולת הרפלקטיבית שלו.

ברמת הסטודנט

- למידה ועשייה כרוכות זו בזו: הסטודנט מתנסה בעצמו בהובלה ובתכנון של ההוראה, ורוכש בהדרגה את המיומנות לניהול כיתה.
- כאשר ההוראה בצמד נעשית בצורה טובה הסטודנט חש מועצם.
- הסטודנט מתנסה בחשיבה משותפת עם מורה מומחה על כלל תהליך ההוראה: תכנון שיעור, ביצוע, פיתוח מבחנים, פיתוח חומרי למידה, בניית סביבות למידה וכו'. החשיבה המשותפת מאפשרת דיון עמוק ושיטתי תוך חשיפת שיקולי הדעת המונחים בבסיס הדברים, יכולת לבצע רפלקציה משמעותית על התהליכים והפקת לקחים באופן שוטף (Walsh, 2012; Cook & Friend, 1995; Austin, 2001).

ברמת התלמידים

- חשיפת התלמידים לסגנונות הוראה שונים, סגנונות תקשורת שונים, מגוון כישורים, מיומנויות וידע.
- מזמנת אפשרויות עניין רבות יותר עבור התלמידים.
- מציעה לתלמידים דמות נוספת להזדהות.

לצד היתרונות של ההוראה בצמד ניצבים **האתגרים שלהלן**:

ברמת השותפות

- הכנה מוקדמת משותפת של כל שיעור, וכן קיום תהליכי משותף על השיעורים, דורשים זמן משותף רב - מצרך בעייתי במציאות הבית-ספרית.
- נדרש תיאום ציפיות בין שני המורים בכל הנוגע לתלמידים, לדרך ההוראה, לתכנית הלימודים ולניהול השיעור.
- צורך בתיאום הדדי במהלך השיעור, וכן צורך בהפעלת יכולת גישור על פערים בין התכנון לביצוע (בשל פערי פרשנות או מחלוקות).
- מחייבת "חיבור" בין המורה והסטודנט ברמה האישית.

- מחייבת בניית סדירויות בתוך בית הספר לצורך ההכנה ותהליך המשוב.
- עלולים להתגלות פערי התנהלות וסתירות בין תפיסות של משמעות, למידה, מהו תלמיד, מהו מורה ועוד.

ברמת המורה

- המורה צריך לאפשר "לפתוח את דלת הכיתה".
- על המורה מוטל עומס רב, והתגמול שהמסגרת נותנת אינו מספק לנוכח הזמן הנדרש.
- המורה עשוי להידרש לפתח מיומנויות חדשות, כישורים וידע הדרושים להוראת סטודנטים, אשר שונה מהוראת תלמידים.
- המורה צריך לשתף פעולה עם סטודנט שעשוי להיות מאוד שונה ממנו.
- המורה צריך לקבל מצבים שבהם תלמידים "מעדיפים" את הסטודנט ו/או נקשרים אליו.
- המורה צריך להיות מסוגל לקבל סגנון הוראה שונה משלו.
- המורה צריך להיות פתוח לביקורת ולמשוב מצד הסטודנט ומדריכיו (Cook & Friend, 1995).

ברמת הסטודנט

- אימוץ מודלים ותפיסות ארגוניות לא יעילות על ידי הסטודנט.
- אם הוראת המורה לקויה או חסרה, הדבר עלול לפגוע בלמידת הסטודנט.

ברמת התלמידים

- אם הוראת הסטודנט לקויה או חסרה היא עלולה לפגוע בלמידת התלמידים.
- כאשר יש אי התאמה בין המורה לסטודנט בכל הקשור לענייני משמעת, לדרכי למידה וכיו"ב עלול להיווצר בלבול בקרב התלמידים.

מן הספרות המקצועית עולים חמישה מודלים להוראה בצמד. כל אחד מהמודלים הללו מתאים ליישום בהתבסס על שיקולי דעת שונים (Cook & Bauwens, Hourcade & Friend, 1989; Friend, 1995).

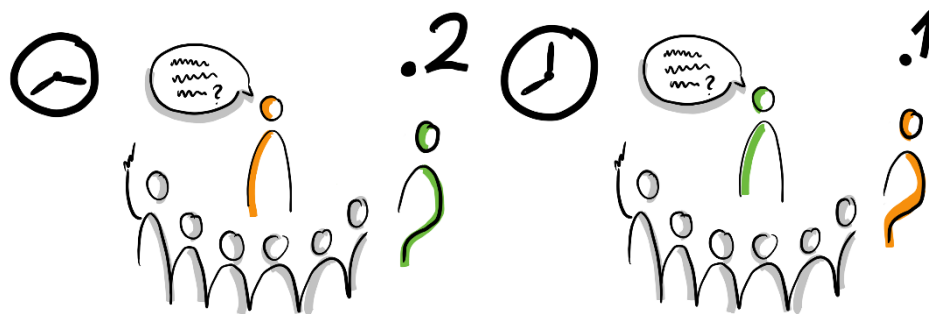
1. "אחד מלמד, השני צופה" - מורה אחד מלמד את השיעור, המורה השני צופה בתלמידים או במורה הראשון, מתוך הנחיה מוקדמת למטרה ספציפית. במודל שכיח זה האחריות לשיעור היא של המורה המלמד בלבד.
2. "אחד מלמד, השני תומך" - מורה אחד נוטל את האחריות הראשית לשיעור, והמורה השני עובר בין התלמידים ועוזר להם לפי הצורך. במודל זה כל מורה יודע את תפקידו בשיעור, והוא שימושי בעיקר בלימוד של נושא חדש או כאשר מורה אחד בקיא בחומר יותר מהאחר.

3. "הוראה מקבילה" - שני מורים מעבירים את אותו השיעור בה בעת לשתי קבוצות תלמידים נפרדות. הכיתה נחלקת לשתי קבוצות, וכל מורה מוביל קבוצה אחרת באותו החומר בדיוק. המודל דורש תקשורת בין שני המורים ותכנון מוקדם כדי להבטיח ששתי קבוצות התלמידים מקבלות את אותה איכות הוראה. מומלץ לא ליצור קבוצות קבועות, כדי לאפשר לתלמידים להפיק תועלת מהשונות בין שני המורים.
4. "הוראה משתנה" - מורה אחד נוטל אחריות לקבוצה קטנה, והשני מלמד את הקבוצה הגדולה יותר. בקבוצה הקטנה יהיו תלמידים שיש לתת להם מענה אחר בכיתה (תלמידים מתקשים, תלמידים מובילים). מודל זה מצריך חשיבה מוקדמת של שני המורים על חלוקת הכיתה ועל מטרות השיעור ותוצריו.
5. "הוראה קבוצתית" - שני המורים חולקים אחריות להוראה בד בבד לאותה קבוצת תלמידים. המודל מחייב הכנה מוקדמת, היכרות עם כל חלקי השיעור והבנתם. במודל זה שני המורים צריכים לתאם ציפיות ולתכנן את השיעור, והוא יכול להתקיים כאשר שניהם בטוחים ביכולותיהם וסומכים זה על זה (Bauwens, Hourcade & Friend, 1989; Cook & Friend, 1995).

ג. מודל הוראה בצמד לתכנית "אקדמיה-כיתה"

במטרה לפשט את הנושא מצד אחד, ולכסות את כל האפשרויות שיש בהוראה בצמד מצד שני, פיתחנו בצוות החשיבה מודל אחד המורכב משלושה חלקים. המודל מתייחס לחמשת המודלים שמופיעים בספרות המקצועית אשר הוזכרו לעיל. אנו סבורים כי חשוב שבמהלך ההכשרה הסטודנט יתנסה בשלושת חלקי המודל של הוראה בצמד. כדי לבחור בחירה מושכלת מתי נכון וכדאי להשתמש בכל חלק, יש רכיבים שונים שחשוב לשקול ולהנכיח בשיח בין המורה המכשיר לסטודנט, וכמובן בין המדריך הפדגוגי לבין שניהם. המודל להוראה בצמד, כפי שאנו מעוניינים להמשיגו, מחולק לשלושה חלקים: הוראה טורית, הוראה מקבילה והוראה דיאדית.

הוראה טורית

הוראה שמקיימים המורה והסטודנט באותו מרחב לימודי, אך לא בד בבד. בכל פעם רק אחד מהם מוביל את ההוראה.

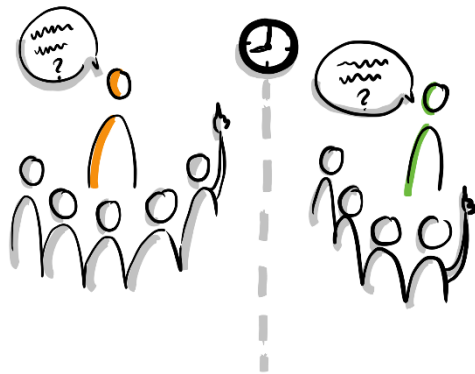
כמה הערות

- כאשר אחד מהשניים מוביל, השני יכול לצפות בהתנהלות, בהוראה ועוד (מתחבר למודל הקרוי בספרות המקצועית "אחד מלמד, השני צופה").
- ייתכן מצב שבו הטור יתרחש על פני כמה יחידות הוראה. כלומר יחידת הוראה שלמה אחת תועבר על ידי המורה, ויחידת ההוראה הבאה תועבר על ידי הסטודנט.

דוגמאות להוראה טורית

- לפי חומר לימודי: המורה מלמד את פרק א' בספר "בראשית", פסוקים א'-ו', והסטודנט מלמד אחריו את פרק א', פסוקים ז'-ט'.
- לפי דרכי הוראה: המורה מקנה את נושא החזקות, ובתום ההקניה הסטודנט מתרגל את הנושא על הלוח.

הוראה מקבילה

ההוראה מתרחשת באותו הזמן אך לא באותו מרחב לימודי. כל אחד, המורה והסטודנט, מוביל את הלמידה עם קבוצה אחרת של תלמידים, בדבד.

כמה הערות

- המורה והסטודנט יכולים ללמד את אותם התכנים, או תכנים שונים.
- המורה והסטודנט מלמדים לא באותו מרחב לימודי. כלומר, הם מלמדים או בחלקים שונים באותה הכיתה, או בשני חללים שונים.

דוגמאות להוראה מקבילה

- המורה מקנה את נושא החילוק למחצית הכיתה, ובזמן זה הסטודנט מקנה את אותו הנושא למחצית האחרת של הכיתה, בצד או בכיתה אחרת (בדומה למודל הקרוי בספרות המקצועית "הוראה מקבילה").
- המורה מלמד את מרבית הכיתה, והסטודנט מלמד שני תלמידים מתקשים/מתקדמים בכיתה אחרת או בחלק אחר של הכיתה (בדומה למודל הקרוי בספרות המקצועית "הוראה משתנה").
- המורה מקנה את הנושא למרבית תלמידי הכיתה, ובזמן זה הסטודנט מתרגל נושא קודם עם מספר תלמידים מצומצם (בדומה למודל הקרוי בספרות המקצועית "הוראה משתנה").
- המורה מלמד, והסטודנט יושב על יד אחד התלמידים ומסייע לו להבין את דברי המורה (בדומה למודל הקרוי בספרות המקצועית "אחד מלמד, השני תומך").

הוראה דיאדית

ההוראה מתרחשת באותו מרחב לימודי, בדבד. חלק זה של המודל דומה למודל "הוראה קבוצתית" המופיע בספרות המקצועית.

דוגמאות להוראה דיאדית

- המורה והסטודנט מלמדים יחד, באמצעות המחזה, את סיפור פשוט של ש"י עגנון.

- המורה והסטודנט מלמדים את נושא הניבים באנגלית. המורה מלמד את משמעות הניב, והסטודנט מבקש מהתלמידים דוגמאות לשימוש בו.

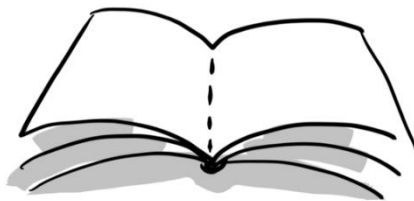
כדי להחליט באיזה חלק של המודל נכון להשתמש בעת תכנון יחידת ההוראה, על המורה והסטודנט לבחון ולהנכיח את שיקולי הדעת השונים המנחים אותם. אנו מציעים לחלק את הרכיבים השונים בשיקולי הדעת בבחירת החלק של המודל לארבעה תחומים:

פדגוגיים, תוך-אישיים (של הסטודנט), בין אישיים (הסטודנט והמורה המכשיר) ודינמיים.

הרכיבים הפדגוגיים

הרכיבים הפדגוגיים מתייחסים לניהול הכיתה, להוראה, ללמידה ולהערכה באופן ישיר ובאופן עקיף, והם כוללים התייחסות לנושאים האלה:

- פריסה שנתית: לעיתוי ולהקשר ההוראה במהלך שנת הלימודים יש חשיבות פדגוגית רבה מבחינת תכנון אופן ההוראה ויחידת ההוראה: תחילת שנה, העת שלפני החגים או לאחר החגים, תקופת הכנה למבחן או לאחריו, לפני חלוקת תעודות או אחריה, וכן תקופת סוף שנה.
- מטרת השיעור: הטרמה, חשיפה, תרגול, הערכה, שליטה ועוד.
- סביבות הלמידה: תוך-כיתתית, חוץ-כיתתית, מחוץ לכותלי בית הספר.
- יחידת הזמן ביחידת ההוראה: פתיחת יחידת ההוראה, חלק כלשהו מיחידת ההוראה, סגירת יחידת ההוראה, יחידת הוראה מלאה.
- דרכי הוראה וחלוקתן בין המורה לסטודנט: הוראה פרונטלית, הוראה פרטנית, קבוצות עבודה, סרט, משחק, משחק תפקידים, לימוד בחברותא, לימוד אינטראקטיבי ועוד.
- חומרי למידה ומשאבי למידה: חוברות עבודה, כרטיסיות, ספרים, משחקי קופסה, דפי עבודה, עבודה מקוונת ועוד.

- אקלים הכיתה: האופן שבו הכיתה מתייחסת לפרטים בתוכה: אלימות פיזית, אלימות מילולית, כבוד לזולת, הקשבה, איפוק, פרגון, תמיכה, תלמידים מקובלים ותלמידים דחויים, תלמידים חזקים ותלמידים חלשים.

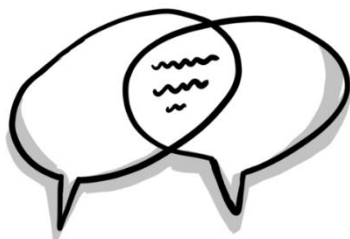
הרכיבים התוך-אישיים

הרכיבים התוך-אישיים קשורים לשלב ההכשרה ולהיבטים פנימיים של הסטודנט המאפשרים את ההוראה בצמד או מעכבים אותה.

- שלב ההתנסות של הסטודנט: האם הסטודנט בשלב ראשוני של כניסתו לכיתה (שלב ההתנעה, תחילת השנה)? בשלב שבו הוא יכול להתנסות בחלקים אקטיביים יותר? או שמא בחודשיים האחרונים של השנה, ועליו להתנסות בהובלת שיעורים בצורה מלאה ולא בצמד (כהכנה לשנה שלאחריה)?
- אישיות הסטודנט כפי שבאה לידי ביטוי בשיתוף בהוראה.
- מודעות עצמית ליכולותיו ולחולשותיו.
- מוטיבציה ומכוונות (דיספוזיציה) להורות וללמוד.
- ניהול וויסות רגשות - היכולת של הסטודנט לווסת רגשית את עצמו ואת האנשים הפועלים בסביבתו (תלמידים וצוות). הכוונה היא ליכולתו לשלוט ברגשותיו בהתאם למצב שהוא מצוי בו, וליכולתו לרתום רגשות (אפילו שליליים) להשגת היעדים הרצויים (Salovey & Grewal, 2005).

הרכיבים הבין-אישיים

- הרכיבים הבין-אישיים קשורים להיבטים בקשר בין המורה המכשיר לסטודנט.
- תקשורת בין-אישית: האינטראקציה בין המורה המכשיר לסטודנט ברמה המילולית וברמה הבלתי מילולית, וברמה הסמויה והגלויה.
 - שותפות: היכולת של המורה והסטודנט לשתף פעולה ולחוש שותפות בתהליכים הכיתתיים השונים.
 - העצמה: היכולת של כל צד להעצים את הצד השני מתוך הערכה וכבוד.
 - תיאום: יכולת התיאום בין המורה והסטודנט במהלך השיעור, הן ברמה המילולית הן ברמה הבלתי מילולית.

הרכיבים הדינמיים

רכיבים שלא ניתן לצפות אותם בעת תכנון יחידת ההוראה, ויש לתת להם מקום בעת ניהול השיעור ובעת מישובו.

- רכיבים הקשורים לשינויי לו"ז או למיקום השיעור, למשל החלפת חדר הכיתה שלומדים בה, או ביטול חלק מהשיעור בעקבות שינויי מערכת.
- רכיבים הקשורים בתלמידים: למשל - התלמידים היו אתמול בטיול וחזרו עייפים.
- רכיבים הקשורים למצבו האישי של הסטודנט (בית, משפחה וכיו"ב).
- רכיבים נוספים הקשורים לאירועים שהתרחשו ועשויים להשפיע על התנהלות יחידת ההוראה.

בהוראה בצמד חשוב לשים לב לכמה עקרונות מפתח ושיטות עבודה שיכולים לאפשר את ההוראה המיטבית. עקרונות אלו עלו בעבודת צוות החשיבה ובעקבות סבב של עשרה ראיונות שקיימנו עם מורים וסטודנטים שלימדו בצמד במסגרת התכנית "אקדמיה-כיתה". כדי לחדד את החלק של כל גורם בהוראה בצמד חילקנו את העקרונות לארבעה סוגים: עקרונות כלליים, עקרונות ברמת השותפות בין המורה המכשיר לסטודנט, עקרונות ברמת המורה המכשיר ועקרונות ברמת הסטודנט.

עקרונות כלליים

- מודל זה להוראה בצמד מורכב משלוש אפשרויות, ועל פי שיקולים שונים ניתן לבחור איזו מהן לנקוט. אין בכך משום אמירה כי אפשרות אחת טובה מהאחרת, אלא שיש חשיבות לשיקולי הדעת בבחירה ולהנחת הרכיבים בשיח בין המורה לסטודנט, בשיתוף עם המדריך הפדגוגי.
- ההתייחסות היא ליחידת הוראה ולא לשיעור. משך יחידה זו יכול להיות גמיש ומשתנה.
- כדי שתתרחש הוראה בצמד נדרש תיאום בין שלושה גורמים: המורה המכשיר, הסטודנט והמוסד המכשיר. יש להניח שבמקומות שבהם המוסד החינוכי תומך בהוראה בצמד, תהיה לדבר היתכנות גדולה יותר.
- מאחר שלתכנון של יחידות הוראה יש רכיבים רבים, לא תמיד ניתן להביא בחשבון את כולם. אפשר לבחור בכל פעם בכמה רכיבים שחשוב להתמקד בהם.

• הרכיבים התוך-אישיים והבין-אישיים תלויים בפתיחות הן של המורה הן של הסטודנט וברמת התקשורת ביניהם. לכן אך טבעי כי רכיבים אלו יבואו לידי ביטוי בשיח בהמשך ולא מההתחלה, אבל חשוב שיהיו נוכחים תמיד.

• יש להנכיח בשיח את מטרת ההוראה (הישגי התלמידים בהיבטים השונים) ביחס למטרת ההכשרה (הכשרה מיטבית).

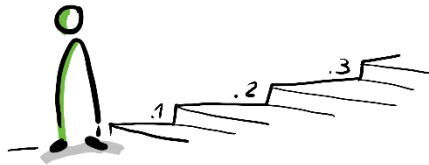
• ההוראה בצמד, כמו כל סוג הוראה אחר, כוללת שלושה שלבים:

(1) תכנון יחידת ההוראה; (2) ביצוע יחידת ההוראה; (3) הערכה (משוב).

עקרונות ברמת השותפות בין המורה המכשיר לסטודנט (Cook & Friend, 1995, 2004)

- נדרשת בנייה של קשר קבוע ומתמשך המבוסס על יחסי אמון, פתיחות, הערכה, הדדיות ואוטונומיה. השהייה הרבה יחד יוצרת אינטימיות ומחויבות גבוהה מאוד של שני הצדדים. המחויבות של המורה המכשיר צריכה לנבוע מכך שהוא משמש עבור הסטודנט מודל להוראה טובה.
- דרושה חלוקת תפקידים שתהיה ברורה מחד גיסא, ודינמית מאידך גיסא. חשוב שלא תהיה קבועה בכל יחידות ההוראה.
- נדרשת מודעות גבוהה של המורה המכשיר לצורכי הסטודנט, כדי שזה ירגיש משמעותי ותורם.
- נדרשת קבלה מיטבית של המוסד החינוכי וצוותו את הסטודנט: המנהל מאמין בתכנית ותומך בה גם באמצעות סיפוק המשאבים הדרושים, ומגלה גמישות והתחשבות בסטודנטים. הסטודנט נתפס כחבר צוות מן המניין, מוכל ומקבל תחושה של שייכות.
- העבודה בצמד מעוררת סקרנות הדדית במרחב של אי היכרות וחוסר ידע, והיא מובילה לשאלות שאלות במהלך השיעור מתוך רצון להבין ולהכיר כדיגום (כמודלינג).
- תכנון וביצוע המאפשר אוטונומיה אישית במרחב של מוסכמות בתוכן, בתהליך ובפעילויות.

- הדרגתיות בהוראת הסטודנט בכיתה, בדגש על תחילת השנה וסיומה. בתחילת השנה על ההוראה להיות בעיקר טורית, שבה המורה מוביל. גם בחודשיים האחרונים של השנה יש חשיבות גדולה לכך שההוראה תהיה טורית. הסטודנט יוביל שיעורים לבד, ללא המורה המכשיר, כדי להכינו לקראת השנה הבאה. יש חשיבות לכך שהמעבר ייעשה בהדרגתיות, כלומר המעבר מהוראה טורית בלבד של המורה ולהוראה טורית בלבד של הסטודנט. בכל השלבים האחרים של השנה חשוב שהסטודנט יתנסה ויתמצא בשלושת דגמי המודל, בהנחה שהוא בשל לכך.
- אנו ממליצים על תכנית עבודה רבעונית שתיבנה על ידי המורה המכשיר לסטודנט בסיוע של המדריך הפדגוגי, ותנכיח את התנסות הסטודנט בהוראה על כל שלביה.
- רצויה אקטיביות של הסטודנט הן בכיתה הן בבית הספר. האחריות לאקטיביות היא גם של הסטודנט, גם של המורה המכשיר, גם של המקשר הבית-ספרי, וגם של המדריך הפדגוגי. אקטיביות בכיתה יכולה לבוא לידי ביטוי, למשל, בהוראה טורית בתחילת השנה - המורה מוביל את השיעור והסטודנט מסייע לתלמיד אחד - ובכלל בהרגשת השותפות של הסטודנט בכיתה. אקטיביות בבית הספר מעבר לתחום הדעת יכולה להתקיים בהשתתפות בפעילויות ובמסגרות לא פורמליות שבהן הסטודנט יכול להתפתח מצד אחד ולתרום מצד שני.
- יש כמה תנאים בסיסיים לעבודה בצמד: פתיחות, כבוד הדדי, קבלת האחר, הרגשה שיש ערך מוסף לכל אחד מהמשתתפים, וכן הבנה שתמיד ניתן ללמוד משהו חדש, מכל אחד ובכל מצב.
- רצוי להגיע למצב שבו המורה והסטודנט חשים שותפים לתהליך המתרחש בכיתה.
- כדי לסייע ביצירת הקשר בין השניים, חשוב מאוד לזמן מערך של תיאום ציפיות שמפחית לחצים ומתחים, וכן לבנות במשותף את המטרות הכיתתיות. רצוי מאוד שתהליך זה יתחיל עוד בימי ההיערכות (ואף קודם, אם הדבר אפשרי) ויימשך לאורך השנה.
- תהליך מתן המשוב וקבלתו חשוב מאוד ללמידה - הן של המורה הן של הסטודנט, במיוחד כאשר ההוראה נעשית בצמד.

- חשובה יכולת המורה המכשיר לקיים עם הסטודנט שיח מסביר. כלומר, לא רק עשייה משותפת אלא גם הנכחה מילולית של החלקים הסמויים ושיקולי הדעת המתלווים לעשייה זו.
- יש חשיבות גדולה לבניית מערך קבוע של פגישות בתוך יום הלימודים. עם זאת נחוצה הסכמה לכך שחלק מהתקשורת תיעשה לאחר שעות הלימודים בטלפונים ובמיילים.
- חשוב לבסס את תפיסת המורה המכשיר את הסטודנט **כשותף** ולא כמסייע או כעוזר, גם אל מול התלמידים, ולהציגו בפניהם באופן זה.
- חשובה מודעות לרגישויות של שני הצדדים.

עקרונות ברמת המורה המכשיר (Cook & Friend, 1995, 2004)

- הקריטריונים לבחירת מורה מכשיר: מורה בעל ניסיון, שאוהב את עבודתו, סקרן, מגלה גמישות, רואה את האחר, פתוח, בטוח במקצועיותו, חיובי, רוצה ללמוד ולהתפתח, אחראי ומוכן להתנסות בדברים חדשים.
- חשוב ליצור מצב שבו גם המורה ימצא בתהליך של למידה - הן מהסטודנט הן מהמדריך הפדגוגי - למשל בתחומי פדגוגיה חדשנית. הערה: בסביבות שמרניות, כאשר יש נטייה להיררכיה בין מבוגרים לצעירים, עיקרון זה עלול להיות בעייתי.
- תקשורת פתוחה ושוטפת של המורה המכשיר עם המדריך הפדגוגי מטייבת את ההוראה בכיתה.
- התנסות המורה המכשיר עם הכיתה לאורך זמן מאפשרת למידה טובה יותר עבור הסטודנט.
- הכשרת המורים המכשירים היא קריטית, כולל במהלך השנה (צפייה בהם ומתן משוב).

עקרונות ברמת הסטודנט

- יש להכין את הסטודנטים למציאות שהם נכנסים אליה. רצוי לוודא כי יש להם מוטיבציה ללמידה ולהתפתחות ויכולת לעמוד בעומס - הן בהכשרה הן בהתנסות.
- יש חשיבות גדולה לכך שהסטודנט יבין את הרגישות שבכניסתו לכיתה. עליו לכבד את מקומו של המורה בכיתה, לגלות אמפתיה, לא לסתור את דברי המורה ופעולותיו לעיני התלמידים.
- ליווי פדגוגי של הסטודנט על ידי המדריך הפדגוגי הכרחי להתקדמותו. המדריך הפדגוגי מוביל עם המורה המכשיר את תהליך ההתפתחות המקצועית של הסטודנט.
- המדריך הפדגוגי מלווה את הסטודנט לאורך השנה בבית הספר, ואחראי לתיווך היבטים דיסציפלינאריים ופדגוגיים הקשורים לעקרונות הוראת תחום הדעת.
- המדריך הפדגוגי עוקב אחר הכנת רצפי הוראה על ידי הסטודנט, מתוך דגש על שיקולי הדעת בהכנתם, על ההוראה עצמה ועל התהליכים הרפלקטיביים בעקבותיה.
- המדריך הפדגוגי מסייע לסטודנט ולמורה המכשיר בתהליך ההוראה בצמד, ומהווה מקור להתייעצות הן עבור הסטודנט הן עבור המורה, תוך קיום שיח משותף. לאורך השנה המדריך הפדגוגי מוביל, בשיתוף עם המורה המכשיר, את תהליך ההערכה המעצבת של הסטודנט ואת ההערכה המסכמת בסופה.
- יש חשיבות גדולה למעורבות הסטודנט בכל השלבים הקשורים להוראה: בתכנון השיעור, במהלכו ובתהליך המישוב שלו.
- הסטודנט צריך לרצות ללמוד ולהתפתח; מצד אחד לא לפחד לשאול כשהוא לא מבין, ומצד שני לא לפחד להביא את הידע וההבנה שלו ולתרום רעיונות חדשים. הערה: בסביבות שמרניות עיקרון זה עלול להתגלות כמורכב.
- יש חשיבות להתנסות מגוונת של הסטודנט בחלקי השיעור השונים: בניהול השיעור, בהתייחסות לרכיבים באקלים הכיתתי ובהוראת השיעור.
- חשוב לעבוד קודם בעיקר על חוזקות הסטודנט, ורק אז על חולשותיו (Cook & Friend, 1995; 2004).

ד. המלצות צוות החשיבה

1. בשנה הבאה נמשיך בעבודה על תוצרים נוספים, מעבר לנייר עמדה זה, כדי לתת לאקדמיה ולשדה המקצועי כלים בתחום של הוראה בצמד.

להלן התוצרים שאנו מציעים:

א. מצגת ויזואלית שתכלול ראיונות עם מורים וסטודנטים שמלמדים בצמד, ותוכל לשמש בהשתלמות של מורים מכשירים וסטודנטים.

ב. כלי שיתבסס על המודל הפדגוגי שבנינו להוראה בצמד, וישמש בסיס לשיחת הכנה ליחידת הוראה, ולאחריה לשיחת משוב בין מורה וסטודנט.

ג. מחוון לשיחת משוב שיקיים גורם שלישי (מקשר בית-ספרי או מדריך פדגוגי) עם מורה וסטודנט שלימדו שיעור בצמד.

ד. ערכה של שיעורי הוראה בצמד מצולמים ומתווה לניתוח השיעורים - מעובד על בסיס המתווים שפותחו בתכנית "טיפוח שיח ומנהיגות פדגוגיים" במסגרת מהלך "השקפה" (ראו נספח 1, בוכלצב ואחרים, 2016).

ה. הצעה להשתלמות מורים מכשירים בת 30 שעות הכוללת תכנים וכלים. מומלץ שחלקים מתוך הכשרת המורים ייעשו אף הם בהוראה בצמד, כדיגום (מודלינג).

2. נייר העמדה מתמקד בהוראה בצמד כדי להעמיק בנושא בפרק הזמן שעבדנו עליו. אנו ממליצים להרחיב את נייר העמדה לחינוך בצמד, כלומר העבודה המשותפת של המורה והסטודנט מעבר לשיעורים עצמם, לדוגמה: אספות הורים, שיחות פרטניות או קבוצתיות עם תלמידים, טיולים וכיוצא באלה.

3. תכנית "אקדמיה-כיתה" היא תכנית ארצית הכוללת גם את החברה הערבית. משום כך חשוב כי נייר העמדה והתוצרים הנוספים יעברו התאמה משמעותית לתרבות הערבית על מאפייניה וייחודיותה, וכמובן יתורגמו לשפה הערבית.

ה. תודות

ד"ר מיכל גולן, ראש מכון מופ"ת
ד"ר דורון לדרר, ראש ערוץ לימודים, מכון מופ"ת
ד"ר דנה ודר וייס, המחלקה לחינוך, אוניברסיטת בן גוריון בנגב
תמי חלמיש אייזנמן, מנהלת תכניות בקרן טראמפ
בית הספר הדו-לשוני "דגניה" בבאר שבע בהובלת המנהלת, אורית פרייברג
רותי להבי, מרצה לחינוך במכללה האקדמית לחינוך ע"ש דויד ילין; חברת סגל ודיקנית בבית
הספר מנדל למנהיגות חינוכית
דפנה דור, מנכ"לית "שיעור אחר"
מכללת אחוה, על האירוח הנעים של צוות החשיבה, ובפרט לבלהה פריינטה, מתאמת מכללת
אחוה
סיגל עצמון מושכל, מתאמת מכללת דוד ילין
ד"ר צילה ארן, מתאמת מכללה ירושלים
בת עמי לנגמן, מפקחת כוללת במחוז דרום
ד"ר עמליה רן, מידענית וכותבת סקירות מידע, מרכז המידע הבין-מכללתי, מכון מופ"ת

ו. מקורות

בוכלצב, סיון, בניה, יפה, ברק, מתן, הרשקוביץ, עדי, ודר-וייס, דנה, טרכטנברג מסלטון, רותם, לפסטיין, אדם, מיטלמן, טוני, סלמון, יואב, פולק, איתי, פרת, חמוטל (2016). **הנחיית שיח פדגוגי בצוותי מורות**. מחוז מרכז של משרד החינוך, המעבדה לחקר הפדגוגיה באוניברסיטת בן גוריון בנגב, מכון ברנקו וייס, מכון אבני ראשה והשקפה. <http://www.mofet.macam.ac.il/amitim/iun/Documents/hashkafa-tools.pdf>
פז, דזירה (2014). **רפורמה בהכשרת מורים: מודלים בשותפויות אקדמיות בית-ספריות והוראה בצמד (הוראה שיתופית)**. תל-אביב: מכון מופ"ת.

- Austin, V. L. (2001). Teachers' beliefs about co-teaching. *Remedial and Special Education, 22*(4), 245-255.
- Bauwens, J., Hourcade, J. J., & Friend, M. (1989). Cooperative teaching: A model for general and special education integration. *Remedial and Special Education, 10*(2), 17-22.
- Cook, L., & Friend, M. (1995). Co-Teaching: Guidelines for creating effective practices. *Focus on Exceptional Children, 28*(3), 1-15.
- Cook, L., & Friend, M. (2004). *Co-teaching: Principles, practices and pragmatics*. New Mexico Public Education Department, Quarterly Special Education Meeting.
- Curry School of Education, University of Virginia. March 5, 2017. <http://faculty.virginia.edu/coteachUVA/5formats.html>
- Salovey, P., & Grewal, D. (2005). The science of emotional intelligence. *Current Directions in Psychological Science, 14*(6), 281-285.
- Walsh, J. M. (2012). Co-teaching as a school system strategy for continuous improvement. *Preventing School Failure, 56*(1), 29-36.

ז. נספח מס' 1

מתווה לחקר שיעור מצולם, מתוך בוכלצב ואחרים (2016).

חקר מקרה מצולם - מתווה שיחה

מטרתו של חקר מקרה מצולם היא לנתח אירוע הוראה מצולם ולדון בסוגיות עקרוניות שעולות ממנו, במטרה להעמיק את ההבנה של המשתתפות ביחס לתהליכי ההוראה והלמידה בכיתות, להרחיב את מרחב התמרון שלהן ולחדד את שיקול הדעת הפדגוגי שלהן.

1. הקדמה ותיאום ציפיות (5 דקות)

המנחה מציגה את מטרת המפגש, מבארת מדוע נבחרו האירוע המצולם ו/או הסוגיות לדיון, ומסבירה כיצד יתנהל המהלך וכללי שיח (כולל קוד אתי).

כללי אתיקה לצפייה בשיעורים מצולמים

- אנו צופות בשיעור המצולם במטרה ללמוד על ההוראה של עצמנו, ולא כדי לבקר הוראה של אחרות.
- אנו עוסקות בהוראה ובלמידה, ולא באנשים הספציפיים שבסרט.
- אנו מבינות שהקטע הנצפה הוא חלק מהקשר רחב יותר.
- אנו מניחות כי המורה והתלמידים פועלים בהיגיון, ואם לא ירדנו לסוף דעתם נעשה מאמץ נוסף להבינם.
- אם המורה המצולמת נוכחת, איננו אומרות דבר שעשוי לפגוע בה; אם היא אינה נוכחת - איננו אומרות דבר שלא היינו אומרות אילו הייתה נוכחת עמנו.
- כל הנאמר בינינו ביחס לשיעור נשאר במפגש הלמידה.

2. הצגת המקרה והגדרת הסוגיה/בעיה (10-15 דקות)

- א. הקשר: המנחה מציגה את הרקע לאירוע - כיתה, תחום לימוד, שלב בשנה, שלב בשיעור, מה קרה קודם וכיו"ב.
- ב. הקרנת סרט וחלוקת תמליל.
- ג. הבהרת המקרה: המשתתפות שואלות שאלות הבהרה לגבי פרטי מידע החיוניים להבנת המקרה.
- ד. הגדרת הסוגיה/בעיה: המנחה מציבה שאלה או סוגיה לדיון בעקבות האירוע.

3. תיאור (5 דקות)

המשתתפות מתארות את מה שראו ושמעו בסרט.

4. ניתוח הסוגיה/בעיה (10-15 דקות)

המשתתפות מעלות הסברים לגבי הגורמים לסוגיה/בעיה שהוגדרה והשערות לגבי ההשלכות האפשריות שלה. המנחה מסכמת את הניתוח, ולעתים מגדירה מחדש את הסוגיה/בעיה לאורו.

5. הצעות להתמודדות עם הסוגיה/בעיה (20 דקות)

המשתתפות מעלות דרכים אפשריות להתמודדות עם הסוגיה/בעיה ושוקלות יתרונות וחסרונות שלהן.

6. רפלקציה וסיכום (5 דקות)

המשתתפות מתבוננות בתהליך שעברו: איך היה? מה למדנו? כיצד נשפר את התהליך בפעם הבאה? אילו שאלות או רעיונות העלה הדיון לגבי ההוראה שלנו? מה היינו רוצים לנסות בכיתות ו/או להמשיך לדון בקבוצה?